

اشاره

در شماره‌های قبل گفتیم، پژوهش روش خاص انسان برای کشف ناشناخته‌هایش است. از سوی دیگر، انسان برای تصمیم‌گیری نیاز به اطلاعاتی روا و معتبر دارد تا به‌واسطه آن‌ها بر مسائل روزمره غلبه کند. لذا ما باید بدانیم چگونه اطلاعات لازم را از منابع مطلوب به‌دست آوریم، آن‌ها را مرتب کنیم و سپس به رشته نظم در آوریم. تهیه مقاله پژوهشی روشی مفید و اثربخش برای جمع‌آوری و ارائه اطلاعات معتبر است و نشان می‌دهد شما توان تفکر درباره پدیده مورد نظرتان را دارید.

اگرچه نوشتن مقاله پژوهشی کاری شگرف و بااهمیت است، با این حال به آسانی می‌توانید از عهده آن برآیید. این امر زمانی امکان‌پذیر می‌شود که فرایند تهیه آن را به مراحل کوچک تقسیم و پی‌گیرانه هر مرحله را با دقت دنبال کنید.

در سه شماره گذشته درباره مفهوم مقاله پژوهشی، فایده نگارش مقاله پژوهشی، ویژگی‌های مقاله پژوهشی خوب، نحوه انتخاب موضوع برای نگارش مقاله پژوهشی، و تبدیل موضوع به عنوان پژوهش پرداخته شد. در این مقاله چگونگی دستیابی به اطلاعات مورد نیاز برای نگارش مقاله پژوهشی توضیح داده خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: مقاله پژوهشی، پیشینه پژوهش، منابع پژوهشی، منابع دست اول، منابع دست دوم

انفجار اطلاعات

آن‌ها سروکار داریم، بمباران اطلاعاتی می‌شویم. این در شرایطی است که هنوز منابع برخط شامل شبکه‌های گسترده، روزنامه‌های الکترونیکی، وبلاگ‌ها، گروه‌های خبری و پست الکترونیکی را در نظر نگرفته‌ایم. از سوی دیگر، این اطلاعات در پنجاه سال اخیر در دنیا تولید شده‌اند و بسیار بیشتر از اطلاعاتی هستند که در ۵۰۰۰

امروزه ما در دنیای رشد عظیم اطلاعات زندگی می‌کنیم. از هر سو توسط کتاب‌ها، روزنامه‌ها، مجلات، و دیگر نشریات، نظرسنجی‌ها، اعلامیه‌ها، ویدیوها، برنامه‌های تلویزیونی، فیلم‌ها، نقشه‌ها، نمودارها، چارت‌ها، لوح‌های فشرده و انواع منابعی که روزمره با

سال پیش تولید شده‌اند. با هم نگاهی به بخشی از اطلاعات قابل دسترس بیندازیم:

- ♦ تنها در ایالت متحده آمریکا سالانه ۵۰۰۰۰ جلد کتاب و ۱۰۰۰۰ مجله منتشر می‌شود.
- ♦ هر روز در حدود ۷۰۰۰ مقاله علمی منتشر می‌شود.
- ♦ تقریباً هر دو سال یکبار اطلاعات تولید شده در جهان دو برابر می‌شوند.

نکته قابل توجه این است که ما به راحتی می‌توانیم به منابع اطلاعاتی مورد نیازمان دست یابیم، اما از آن مهم‌تر اینکه چگونه می‌توانیم منابع مفید را از غیرسودمند تشخیص دهیم و جدا کنیم؟ با مطالعه این مقاله می‌توانید از چگونگی تشخیص منابع مفید برای نگارش مقاله پژوهشی آگاه شوید و با اطمینان بیشتر به جست‌وجوی اطلاعات مورد نیاز بپردازید.

منابع دست اول^۱ و دست دوم^۲

تمام جست‌وجوها را می‌توان در دو طبقه منابع دست اول و منابع دست دوم طبقه‌بندی کرد. تشخیص این منابع از یکدیگر بسیار اهمیت دارد، زیرا بر چگونگی جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز برای نگارش مقاله پژوهشی اثر می‌گذارد.

منابع دست اول: دست اول به منابعی اطلاق

می‌شود که به‌طور مستقیم، از طریق مشاهده، اطلاعات مورد نیاز را به ما می‌دهند. به‌طوری که نویسندگان آن‌ها خودشان به‌طور مستقیم در ثبت و ضبط موضوع مشارکت داشته یا مشاهده‌کننده رویداد بوده‌اند و در اثر خود، رویداد یا واقعه را توصیف کرده‌اند. منابع دست اول می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- ♦ زندگی‌نامه‌های شخصی
- ♦ دفتر خاطرات
- ♦ مصاحبه‌ها
- ♦ اسناد تاریخی
- ♦ شرح حال‌های شفاهی
- ♦ عکس‌های تاریخی
- ♦ مشاهدات مستقیم
- ♦ نقشه‌های تاریخی
- ♦ گزارش سفر یا سفرنامه‌ها
- ♦ شاهدان عینی
- ♦ نامه‌ها
- ♦ مجلات
- ♦ آمارها

♦ زمینه‌یابی‌ها

♦ وبلاگ‌ها

♦ **منابع دست دوم:** منابعی هستند که با استفاده از دانش مکتوب نوشته شده‌اند. در واقع، نویسندگان آن‌ها به‌طور مستقیم در مشاهده یا تألیف آن‌ها مشارکت نداشته‌اند، اما این نویسندگان برای کسب اطلاعاتشان به منابع دست اول اعتماد دارند. منابع دست دوم موارد زیر را شامل می‌شوند:

♦ چکیده‌های مقالات

♦ بیوگرافی‌ها

♦ کتاب‌های نگارش یافته توسط غیرمتخصصان

♦ دایرةالمعارف‌ها

♦ اسناد دولتی

♦ تفسیرها

♦ یادداشت‌ها

♦ خلاصه کتاب‌ها

♦ سالنامه‌ها

♦ تحلیل‌های نقادانه

♦ توضیحات شفاهی یا مکتوب

♦ نقدهای ادبی

♦ نمایه‌ها

♦ صفحات وب

منابع دست اول ضروری یا با ارزش‌تر از منابع دست دوم نیستند. در ارتباط با منابع دست اول و دوم ضرورت دارد به موارد زیر توجه کنیم:

منابع دست اول:

- ♦ وقایع، حقایق، دانش و دیدگاه‌هایی را آماده می‌کنند که نمی‌توانیم از سایر منابع به‌دست آوریم.
- ♦ اغلب بدون واسطه‌اند و نسبت به منابع دست دوم از تازگی برخوردارند.
- ♦ می‌توانند از سوگیری نویسنده^۳ (صاحب اثر) اثرپذیر باشند.

منابع دست دوم:

- ♦ می‌توانند چشم‌انداز گسترده‌تری را نسبت به منابع دست اول در اختیارمان قرار دهند.
- ♦ گرایش به محدودیت در آن‌ها نسبت به منابع دست اول کمتر است.
- ♦ می‌توانند از سوگیری نویسنده (کسی که مطالب را برداشت کرده و تدوین می‌کند) اثرپذیر باشند.
- ♦ اشکال عمده در استفاده از منابع دست دوم برای پژوهشگر این است که او هرگز نمی‌تواند اطمینان یابد

همه منابع پژوهش

ارزش یکسان و

برابر ندارند.

برخی از آن‌ها

به‌عنوان منبع

دست اول و

تعدادی هم منبع

دست دوم تلقی

می‌شوند. بنابراین،

به‌هنگام استفاده

از آن‌ها باید از

تفکر نقاد

به‌نحو مطلوب

استفاده کرد

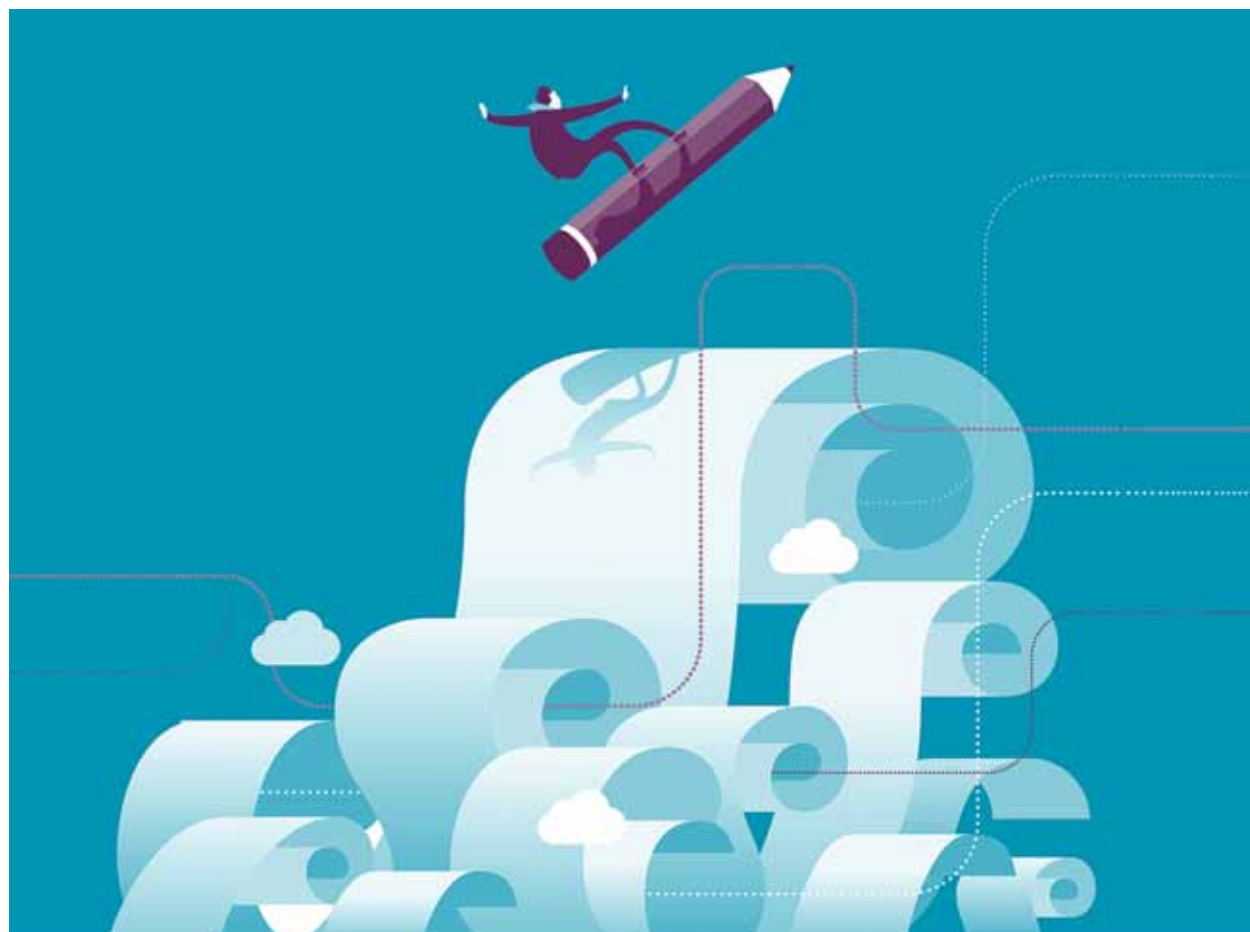
امر به موضوعی (یا عنوانی) بستگی دارد که پژوهشگر قصد مطالعه درباره آن را دارد و می‌خواهد در آن زمینه مقاله‌ای پژوهشی تهیه کند. لذا، تصمیم‌گیری در این باره به مشورت با افرادی نیاز دارد که از تجربه کافی برخوردار باشند. بنابراین، شما می‌توانید بعد از مشورت با متخصصان (برای نمونه اگر دانش‌آموز یا دانشجو هستید با معلم یا استاد راهنما) نسبت به مراجعه به منابع مورد نیازتان (دست اول یا دوم) اقدام کنید. از سوی دیگر، بهره‌گیری از منابع دست اول یا دوم نیازمند ارزشیابی است که شما باید از آن‌ها به عمل آورید. به این معنا که منبع مورد بررسی‌تان از کدام نوع (دست اول یا دست دوم) است.

راهبردهای جست‌وجوی منابع

قبل از اینکه درباره نحوه استفاده از منابع تصمیم بگیرید، رهنمودهای کلی زیر را برای جست‌وجوی منابع و استفاده از آن‌ها مطالعه کنید. به کارگیری این رهنمودها می‌تواند فرایند جست‌وجو را آسان‌تر کند و شما را از سردرگمی نجات دهد.

که در منبع دست دوم، نسبت به اصل آن، چه تغییراتی ایجاد شده‌اند. در فرایند ترکیب نتایج بسیاری از مطالعات، ممکن است مؤلف کتاب، پژوهشگر یا فردی که منابع دست دوم را تهیه می‌کند، منابع دست اول را براساس سلیقه یا تمایلات فردی خود تغییر دهد و مطالب مورد نیاز مطالعه‌کنندگان منابع را حذف کند. به همین دلیل، مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد پژوهش باید تا آنجا که امکان دارد براساس منابع دست اول انجام شود.

بیشتر مقالات پژوهشی اثربخش غالباً از هر دو منبع (دست اول و دوم) استفاده کرده‌اند. برای مثال، مقاله‌ای پژوهشی درباره تاریخ شکل‌گیری کتاب‌های کمدی را در نظر بگیرید. این مقاله به احتمال زیاد باید شامل منابع دست اول (مصاحبه‌های به عمل آمده با ناشران، بازیگران، نویسندگان و وبلاگ‌های آنان) و منابع دست دوم (صفحه‌های وب، کتاب‌ها، مقالات چاپ‌شده در مجلات و روزنامه‌ها) باشد. اما امکان دارد در بعضی از مقاله‌ها نیاز به منابع دست اول بیش از منابع دست دوم یا برعکس باشد. این

۱. از کلیدواژه‌ها استفاده کنید. ابتدا فهرستی از کلیدواژه‌های مرتبط با عنوان پژوهشی‌تان را تهیه کنید. برای نمونه، کلیدواژه‌های مرتبط با مقاله «کاربردهای جدید استفاده از تکنولوژی آموزشی در کلاس درس» می‌تواند به این شرح باشد:

- ◆ تکنولوژی آموزشی
- ◆ کاربرد تکنولوژی آموزشی
- ◆ فناوری‌های نوین آموزشی
- ◆ تکنولوژی یادگیری
- ◆ سیر تحول فناوری آموزشی
- ◆ فناوری آموزشی و یادگیری
- ◆ کلاس درس هوشمند
- ◆ یادگیری مجازی
- ◆ آموزش مجازی

۲. معنای لغت به لغت کلیدواژه‌ها را مشخص کنید. همان‌طور که در حال تهیه کلیدواژه‌ها هستید، درباره مترادف‌های آن‌ها (معنای لغت‌به‌لغت یا مشابه) فکر کنید و از آن‌ها، در جست‌وجویی که به عمل خواهید آورد، استفاده کنید. برای نمونه، درباره موضوع مقاله پژوهشی مطرح شده در بند ۱ می‌توانید به موارد زیر توجه کنید:

- ◆ محیط شبیه‌سازی شده
- ◆ آموزش از راه دور
- ◆ آموزش الکترونیکی
- ◆ یادگیری الکترونیکی
- ◆ آموزش مبتنی بر وب
- ◆ کلاس‌های درس الکترونیکی
- ◆ فناوری واقعیت افزوده
- ◆ آزمایشگاه مجازی
- ◆ آموزش مبتنی بر فناوری
- ◆ چند رسانه‌ای‌ها

در صورتی که نمی‌توانید مترادف‌ها یا معنای لغت‌به‌لغت کلیدواژه‌ها را پیدا کنید، می‌توانید به فرهنگ لغات عمومی یا تخصصی مراجعه کنید. مواردی که از این طریق به دست می‌آورد، به شما کمک بسیاری خواهند کرد تا به سایر کلیدواژه‌های مرتبط با عنوان مقاله پژوهشی‌تان دست یابید.

۳. از کلیدواژه‌های مخفف استفاده کنید. معمولاً برخی منابع پژوهشی یک یا دو واژه مخفف دارند؛ برای نمونه، «پایگاه مجلات تخصصی نور» یا نورمگز و «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران» یا ایرانداک. آگاهی از این مخفف‌ها برای

جست‌وجوی سریع و دسترسی به پایگاه مرتبط با آن‌ها به شما کمک می‌کند.

۴. از امکانات کتابخانه‌ها آگاه شوید. همه کتابخانه‌ها به مراجعه کنندگان خدماتی ارائه می‌کنند. آگاهی از این خدمات (مانند امانت کتاب، مجله، روزنامه و دسترسی به جست‌وجوی مبتنی بر شبکه) می‌تواند در زمان و هزینه‌های پژوهشی شما صرفه‌جویی کند.

۵. از کتابدار مرجع کتابخانه مشورت بگیرید. امکان دارد به هنگام مراجعه به کتابخانه نتوانید به راحتی منبع مورد نیاز خود را بیابید و مطالعه کنید. در این شرایط بهتر است از کتابدار مرجع (که فردی متخصص است) کمک بگیرید.

با توجه به آنچه از نظر گذشت، مراحل اجرای مطالعه منابع مربوط به عنوان پژوهش به این شرح هستند:

- ◆ فهرست کردن کلمه‌های کلیدی
- ◆ جست‌وجوی منابع مورد نیاز
- ◆ مطالعه و یادداشت‌برداری از منابع انتخاب شده

به هنگام مطالعه و یادداشت‌برداری از منابع، امکان دارد دچار اشتباهاتی شویم که آگاهی از آن‌ها می‌تواند از اشتباهات ما در این باره بکاهد:

۱. مطالعه شتابزده منابع به خاطر شروع هر چه زودتر تحقیق. این عمل موجب چشم‌پوشی از ایده‌های مهم می‌شود.
  ۲. اعتماد و تأکید بیش از اندازه بر منابع دست دوم، امکان مطالعه منابع دست اول را از ما می‌گیرد.
  ۳. تأکید بیش از اندازه بر نتایج پژوهش‌های گذشته و غفلت از مطالعه روش‌های اندازه‌گیری و اجرای آن‌ها؛ زیرا در این صورت، بدون توجه به اعتبار منابع، به یافته‌های آن استناد خواهیم کرد و این خود می‌تواند از اعتبار مقاله پژوهشی ما بکاهد.
  ۴. چشم‌پوشی از مطالعه منابع دیگر مانند روزنامه‌ها و مجلات تخصصی که مقالات و مباحث مفیدی در زمینه عنوان مورد پژوهش دارند.
  ۵. ارائه ندادن تعریفی دقیق از عنوان پژوهش که موجب محدود شدن منابع می‌شود.
  ۶. رونویسی و تنظیم غلط فهرست منابع، طوری که باعث ناتوانی در بازیابی منابع مورد نظر شود.
  ۷. ثبت زیاد اطلاعات و مطالب در برگه‌های یادداشت که باعث شود به مطالعه دوباره و خلاصه کردن یا استخراج مطالب مفید از آن‌ها نیاز پیدا کنیم.
- ادامه دارد

باید به این نکته توجه داشته باشیم هر نوع منبع پژوهشی تحت تأثیر آموزش‌ها، باورها و عقاید نویسنده (صاحب اثر) آن قرار دارد. لذا قبل از استناد به مطالب آن اثر، باید از صحت و سقم اطلاعات مرتبط با آن آگاه شد

* پی‌نوشت‌ها

1. Primary sources
2. Secondary sources
3. Author's bias

* منابع

Rozakis, Lavrie. (2007). Writing great research papers. USA. Mc Graw - Hill companies. Inc.